

Вовед

Современата настава по Македонски јазик и литература бара добро подготвен наставник кој има солидни теориски познавања во следните научни области: литература (теорија на литература, историја на литература и литературна критика) и лингвистика (општа лингвистика и посебни познавања од македонистиката), педагогија, психологија, теорија на комуникација, како и медиумска култура. Литературата и лингвистиката се засновани како посебни науки, но во наставната практика се прелеваат една во друга, а, исто така, соработуваат на програмски, на методолошки и на методички план (теоријата на литература ги позајмува методите на лингвистиката).

Но и самата литература како наставно или предметно подрачје е мошне комплексна, и тоа на историско-дијахрониски план (создавана од најстари времиња до денес) и просторно (се изучуваат не само македонски туку и балкански, европски, па и пошироко, светски писатели). Исто така, треба да се земе предвид и жанровската разновидност: лирика, епика, драма, а во рамките на родовите постојат голем број видови и преодни видови како посебни методски пристапи.

Од друга страна, врвни авторитети низ долг временски период од многу векови, од Аристотел до денес, создавале свои литературно-теориски и методолошки системи, некои меѓусебно компатибилни, а други дивергентни. Би можеле да направиме една пообемна методичка библиографија¹ која повеќе би му била од полза на методичарот кој теориски ја проучува оваа проблематика, додека наставникот тешко ќе дојде до прирачник кој практично ќе му биде од полза, а прифаќајќи каков било метод лесно ќе се изгуби во беспатица.

Наставната практика е богата со примери на приклонување кон методи позајмени од други области, кои понекогаш биле и фаворизирани, како на пример: психологизирање, социологизирање, биографизам, историцизам, формализам итн. Познатиот хрватски теоретичар Зденко Шкроб² во својот есеј „Методи на интерпретацијата“, парафразирајќи го Хајнц Ото Бургер, упатува на неговото искуство во едукацијата на студенти кои добро ја владееле литературната историја (времето кога се пројавува писателот, општествено-економските, политичките и други прилики), но, од друга страна, тешко се соочувале со самата литературна творба. Или – да го земеме т.н. фељтонистички однос кон литературното дело, во кој интересот е фокализиран првенствено кон можниот прототип на ликот и притоа бесцелно се бараат траги кои би ја потврдиле заснованоста на релацијата лик од фикцијата и лик од реалноста. Да го спомнеме и познатото и мошне досадно дидактичко-учителско

¹ В. Прилог бр. 1 во поглавјето Прилози, стр. 128.

² Zdenko Škreb, 1961, *Uvod u kniževnost*, Znanje Zagreb, str. 591.

прашање „Што сака да каже писателот?“, кое упатува кон соцреалистички пледоајеа во кои делото е само повод за идеологизација.

Наставата по литература бара креативен наставник кој нема слепо, беспоговорно и стереотипно да применува каков било метод. А креацијата не е случајна методичка импровизација, туку бара прво темелна теориска подготовка, која, потоа, ќе зрее низ практиката и ќе се реализира во познатата тријада: наставник – литературна творба – ученик. Креативниот наставник не ја реализира наставата по шаблон во кој алгоритамски би се повторувале одредени чекори кои би довеле до посакуваниот резултат. Напротив, креативниот наставник применува различни форми и методи за наставна работа со кои ученикот го става во центарот на учењето, односно го применува принципот полиметодичност. Таквиот наставник е свесен дека освен што поучува, тој, исто така, и учи од учениците и ја развива креативноста кај нив. Наставните активности се насочени кон развивање на дивергентното мислење кое на ученикот ќе му овозможи да размислува надвор од рамката (според Андоновска-Трајковска, Д.³).

Современата настава бара од креативниот наставник да го поттикнува критичкото мислење кај учениците, но, исто така, да ги преиспитува информациите до кои стигнува секојдневно⁴. Преку експериментален методички модел, применет во наставата по македонски јазик во основното образование, Андоновска-Трајковска докажува дека преку читање и анализа на литературни текстови со примена на креативни методи за интертекстуални, интратекстуални и екстратекстуални поврзувања и за реконструкција на литературниот текст по примена на деконструктивна постапка може да се развие критичката писменост кај учениците⁵.

Методот кој овде го предлагаме за анализа на драма е актанцијалниот модел чии теориски основи ги постави познатиот француски структуралист А. Греимас⁶, а методолошки и методички прва го примени Ан Иберсфелд, францускиот театролог. Кај нас,

³ Даниела Андоновска-Трајковска, 2006, Магистерски труд: *Методски постапки за поттикнување на поетското творештво во одделенската настава*, Педагошки факултет – Битола.

⁴ Даниела Андоновска-Трајковска, 2013, *Потреба од развивање на критичката писменост кај учениците од основното училиште во Р. Македонија*, стр. 481–490.

⁵ Даниела Андоновска-Трајковска, 2009, Докторска дисертација: *Методичко моделирање на развојот на критичката писменост како општообразовна компетентност*, Педагошки факултет – Битола.

⁶ „Испитувајќи ги наративните искази ние можевме да скицираме една сумарна типологија; воведувајќи дополнителни семантички определби за нивните функции и овозможувајќи да се варира бројот и спецификациите на нивните актанти, установивме разликување на три главни типови наративни искази: описни искази, модални искази и транслативни искази; секој исказ претставува, на планот на површинската наративна граматика, било некој однос, било некоја операција на основната граматика“, А. J. Greimas, 1996, *Elements d'une grammaire narrative*, Теорија на прозата, НИП „Нова Македонија“, р. 126.

во Македонија, теориските аспекти на моделот беа приопштени на Филолошкиот факултет Блаже Конески“ – Скопје, а методички беа применети на Педагошкиот факултет – Битола⁷.

За овој метод се определивме поради неколку причини:

- Прво – затоа што е податлив, пред сè, за драмска анализа, посебно на темелните родовски категории: лик, дејство, конфликт, драматизам, мотивација и др.;
- Анализата го зема предвид не само литературниот туку и театролошкиот аспект;
- Моделот е одлично применлив во наставата по македонски јазик и литература: овозможува групна и индивидуална форма на работа; ја стимулира креативноста на ученикот; овозможува проектни активности; претставува солидна основа за плодни полемики и дебати во кои главна улога има ученикот;
- Како ефикасна алатка за вертикално читање отвора нови теориски и методички хоризонти помалку „видливи“ во други постапки;
- Како максимално реализиран „копнеж по систем“ и тежба кон *lingua pura*, актанцијалниот модел, поткрепен со математичката поетика, овозможува прецизна методолошка аналитика и е погоден за научни експертизи.

Се разбира, актанцијалниот модел не е универзален методички калауз, како, впрочем, и секој друг метод, земен посебно, но е, како што ќе докажеме, одлична алатка за анализа на драмски текст. А добриот алат бара добар мајстор.

⁷ В. Прилог бр. 2 во поглавјето Прилози, стр. 130.